

Experiència viscuda

Encara comptem entre nosaltres algunes persones que van viure aquests primers dies de la Guerra. Eren uns infants que no passaven dels deu anys. Hem pogut parlar-ne amb Enriqueta Gelabertó (1925), Pilar Peracaula (1927), Tomàs Pi (1928) i Maria Rosa Gener (1931). La Pilar recorda que des del carrer de la Font on vivia, es van sentir uns camions que passaven per la carretera cridant: Visca la República. En Tomàs, que vivia una mica més avall, va veure com estimbaven les imatges i materials religiosos al camp de futbol, però no va veure caure les campanes perquè cap a l'església no hi anaven. L'Enriqueta, que viu a dues portes de la rectoria, explica com mossèn Alfons Bosch es va amagar saltant amb una escala a l'hort de la casa dels veïns i que mirava esglaiat per la finestra com es llançava tot el que hi havia dins l'església, fins que el van fer retirar per por que fos descobert. Aquesta família guardava calzes i custòdies a sota la pila del carbó. En Xena els va anar a demanar que ho entreguessin perquè sospitaven d'ells i així evitarien un escorcoll i una probable execució. La Maria Rosa diu que estaven jugant amb uns amics al pati de casa seva a les Mesures quan el pare va saber que estaven saquejant l'església. Els va donar unes paperines de paper gruixut i els va demanar que anessin a recollir tot el que trobessin i que si algú els deia alguna cosa, que diguessin que ho volien per jugar.

DESCOBRIM CASSÀ
GREC > GRUP DE RECERCA I ESTUDIS CASSANENCS

NÚMERO 29
Equip de redacció: Grup de Recerca i Estudis Cassanencs i signants dels articles d'aquest número.
D'aquest número: Coordinació: Dolors Rubirola Sitjas
Maquetació: J. C. Codolà / **Revisió lingüística:** Carme Xifre
Col·laboració: Arxiu Municipal de Cassà de la Selva, Editora Cassanenca i Editorial Gavarres / **Impressió:** Ducform.

Un mercat al temple

A l'absis de l'església parroquial s'hi va obrir una porta per a l'entrada de vehicles com encara es pot intuir des del carrer Reverend Garcia (foto). La porta (i una finestra superior per la llum) era situada just darrere el retaule de l'altar major de l'església; la intenció era instal·lar a l'interior del temple un mercat que mai no es va arribar a estrenar per "ser una idea massa impopular", segons consta a la Causa General. En el moment de la confiscació per part de l'Ajuntament no es va decidir quin ús donar-li; se sap que va servir de magatzem de queviures i d'armament i que en diverses ocasions hi van acampar brigades itinerants de soldats, una de les quals va acabar cremant el retaule en utilitzar-lo com a llenya.

LA XIFRA

5 saquejos

La Causa General quant a incendis d'edificis, saquejos i destrucció d'esglésies a Cassà especifica els següents:
-Saqueig i destrucció de les imatges i ornaments sagrats de l'església Parroquial i de la rectoria pel Comitè roig de Salt, el dia 25 de juliol de 1936.
- Saqueig i destrucció de l'església del Convent de les Monges Filles de l'Immaculat Cor de Maria, el 25 de juliol.
- Saqueig del Col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes, el 28 de juliol. Posteriorment va servir per destinar-hi refugiats, igual que el col·legi de Les Monges. Aquests quatre edificis, juntament amb Can Vall-llobera, van ser decomissats i destinats a altres funcions.
- Saqueig de les ermites del Remei de Sangosta i de Sant Vicenç d'Esclet, per membres del comitè de Cassà, el 2 de setembre de 1936.

Per saber-ne més:

Josep Dalmàs. Un model de gestió política *Josep Maymí Rich*. Ajuntament de Cassà, 2015.
Reportajes históricos de Cassà de la Selva. *Miguel Juanola Benet*. Llumiguia, 1958.
L'església de Sant Martí de Cassà de la Selva. *Josep Bosch Mercader*. Editora Cassanenca, 1991.
Revista Presència, núm. 767 (2 de novembre de 1986) Cassà de la Selva: el seny d'un poble contra la rauxa dels incontrolats. *Carme Vinyoles*.
Revista Llumiguia, núms. 532 i posteriors. Intent de fer història de tres anys foscos (1936–1939). *Josep Bosch i Mercader*.

Més informació a: www.greccassa.cat

DESCOBRIM CASSÀ
GREC > GRUP DE RECERCA I ESTUDIS CASSANENCS

Juliol 2026 **29** *COORDINACIÓ: Dolors Rubirola*

El 25 de juliol de 1936 la rectoria va ser saquejada i posteriorment reconvertida en hospital municipal. A la pintada es pot llegir: Local del pueblo CNT-FAI. Foto: Editorial Gavarres. Fons Enric Genoher.

25 de juliol de 1936

Des del GREC no hem volgut deixar passar la commemoració dels noranta anys del fet luctuós de l'esclat de la Guerra del 1936. En aquest Descobrim només hem tractat els primers dies, des del dia que van venir a saquejar el patrimoni eclesiàstic fins cap a finals d'estiu. Sense fer una recerca més profunda que el que ja s'ha publicat en algun moment, hem intentat mostrar el relat dels lamentables fets ocorreguts. Ens hem basat principalment en els treballs de l'antropòleg Josep Maymí i Rich i també en la publicació sobre l'Església de Josep Bosch i Mercader, així com la Causa General instruïda pel Ministeri Fiscal.
Josep Dalmàs, Lluís Xena, Francesc Abella, Hermenegild Roura "Manano", Ceferí Pla, noms que hem conegut massa tard en aquest llarg període, van haver d'entomar les regnes d'un poble davant les pressions revolucionàries amb set de venjança imperants al país. La seva ferma determinació va ser la d'evitar delictes de sang. Durant l'estiu de 1936 van irrompre a la vila en diferents ocasions altres escamots de la comarca amb la intenció de represaliar aquelles persones susceptibles de ser depurades i eliminades pel nou ordre revolucionari. Buscaven gent de dretes i monges i capellans. A moltes cases de Cassà s'hi amagaven homes i dones amb coneixement dels membres del consistori que sempre van donar la cara davant els intents de forasters per segrestar-los. Per protegir-los, es va habilitar Can Vall-llobera com a "presó" i van acollir-los de manera provisional per evitar que els detinguessin als seus domicilis. Fins i tot, a la Teresa Alemany, malalta, l'hi van portar amb el seu propi llit. A la dècada dels 70, Joan Botanch publicaria a Llumiguia el record que en tenia el seu pare -un dels retinguts- d'aquesta actuació de l'alcalde Dalmàs: honestedat, moderació i entesa. Acabava dient: "des de qualsevol ideologia que les manifesti, mereixerà sempre el meu aplaudiment".

Dolors Rubirola i Sitjas

Fa noranta anys

Cap d'angelet, procedent de l'altar de les Sogues, recollit entre les cendres. Foto: Joan Carles Codolà

'El sacrilegi s'ha consumat'

Una de les versions que es va escriure dels fets del 25 de juliol la va plasmar Josep Bosch en un dels articles de la sèrie que va publicar al Llumiguia l'any 1996 per aportar versions del que va passar en "aquells anys foscos" de la Guerra Civil: "Exactament a les tres de la tarda d'aquest mateix dia arriba al poble un escamot de milicians forasters —potser eren els de Salt— i es dirigeix a l'església començant a devastar-la, llençant a fora, a la plaça de Sant Pere, una gran quantitat d'objectes religiosos: imatges, cadires, confessionaris, canelobres, sacres, etc., fent una pila per ser cremat tot plegat, cosa que no es féu per evitar l'incendi de les cases veïnes. El noi Pascual, paleta que obrava a la façana d'una de les cases de la plaça, fou detingut en ser atrapat fent una fotografia. Pel que sembla, les autoritats procuraren controlar la devastació i evitar l'incendi de l'església.

En aquella mateixa hora jo em trobava a la rectoria, acabat d'arribar de Girona amb el primer tren que circulava aquella setmana, explicant a mossèn Alfons Bosch, rector en aquells moments, el que acabava de viure a Girona i li recomanava que prengués precaucions, quan de cop va entrar al despatx la minyona esverada anunciant el que passava a fora. En aquells moments la majoria dels catòlics cassanencs estaven tancats a casa, atemorits i acovardits, igual com ja havia passat en altres pobles i ciutats. La tarda era molt quieta. Més aviat calorosa. Un xic pesada. De juliol. Sobre les cinc de la tarda va sentir-se el plany de la campana de sobre l'altar dels Dolors, semblant un plor d'espant i desesper. El sacrilegi s'havia consumat".

Com se sap, l'església fou tancada i fins temps després no va ser espoliada del tot. De les set campanes que hi havia al campanar, a excepció de les dues del rellotge, totes foren tirades daltabaix a l'agost del 1936, igual que la del campanar dels Dolors.

Joan Carles Codolà

Els dies 17, 18 i 19 de juliol de 1936 es va produir la insurrecció militar que suposà l'inici de la fi de la Segona República. A Catalunya, bàsicament a Barcelona, l'aixecament trobà la resistència de grups d'obrers organitzats que, juntament amb les forces d'ordre públic fidels a la República, sufocaren la revolta. Però un cop reprimida aquesta, la massa obrera, que s'havia armat per lluitar contra els militars revoltats, no lliurà les armes ni es posà al servei de la República, sinó que es convertí en un contrapoder. D'aquí en sorgí un nou ordre revolucionari capitalitzat per la CNT (Confederació Nacional de Treballadors). La Generalitat de Catalunya amb el seu president al capdavant, Lluís Companys, i la central anarcosindicalista acordaren la constitució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, el 21 de juliol de 1936 i que es dissoldria el 4 d'octubre un cop passada l'efervescència revolucionària inicial.

A Cassà de la Selva, les particularitats del procés revolucionari que es visqué l'estiu del 1936 són certament il·lustratives d'un model d'actuació que tindria com a màxima la contenció dels extremismes violents i de les actuacions dogmàtiques, sense renunciar, però, a una voluntat transformadora de la societat, tant en l'aspecte polític com en l'econòmic.

Quan es va instruir el 1942, la Causa General manifestava el següent: "Quant a l'Ordre Públic a la vila de Cassà en els mesos previs a l'aixecament militar, va ser normal sense aldarulls. Se seguien les orientacions dels partits d'esquerres de Catalunya, del front Popular sense violències. No es promogué l'excitació a la violència. Tampoc hi hagué actes en pro de l'aixecament militar perquè totes les autoritats de la població estaven d'acord amb el govern de la República i no hi va quedar cap militar perquè van concentrar la Guàrdia Civil a Girona".

El Comitè Revolucionari Antifeixista quedà constituït a Cassà de la Selva, com en tantes altres localitats de Catalunya, entre el 20 i 21 de juliol de1936. El comitè local, que inicialment tingué la seva seu a la Casa de la Vila a la plaça de la Coma s'organitzà en dos grups de milicians que es repartien en el torn de dia i en el de nit. Estava compost per cinc membres de la CNT, tres d'ERC, dos del Bloc Obrer Camperol (BOC), un comunista i un catalanista. El fet que més defineix l'actuació del comitè de Cassà de la Selva fou la seva ferma determinació per evitar delictes de sang. Amb la dissolució dels comitès antifeixistes, l'octubre d'aquell any, s'establia la constitució dels Consells Municipals, que va evidenciar encara més l'estreta unió i compenetració que hi hagué entre els membres de l'Ajuntament i els del comitè, de manera que tots plegats passaren a formar part de l'Ajuntament. "Potser com a força independent, el comitè de Cassà no va arribar a existir mai". Els membres més destacats en foren Josep Dalmàs i Martí (ERC) i Lluís Xena i Matas (CNT), pare de Josep Xena i Torrent, alcalde republicà de l'Hospitalet de Llobregat i dirigent destacat de la CNT/FAI. També hi eren: Hermenegild Roura Tuneu, Lluís Adroher Sitjas, Primitiu Cassà Mestres, Àngel Dalmau Valentí, Francesc Abella Sala, Lluís Olivé Artau, Lluís Cassà Tibau, Josep Coll Raset, Joan Vilà Agustí i Josep Suñer Creus. De la formació de milícies per anar al front durant els primers dies se'n va cuidar la CNT.

El 25 de juliol, Sant Jaume. Assalt a l'església de Sant Martí

Tant en Josep Pla, en Pep de ca la Martina, com l'Esteve Maymí, de cal Sillé, entrevistats per Josep Maymí Rich l'any 1992, recordaven què va passar aquell dia, igualment com va escriure en els últims anys de la seva vida l'alcalde Josep Dalmàs en una carta privada adreçada a Mn. Josep Xutglà i al director de la revista Llumiguia.

El dissabte 25 a la tarda van arribar membres del Comitè de Salt amb la intenció de cremar l'església. Es dirigiren a l'Ajuntament on es van trobar amb la ferma oposició de Josep Dalmàs. Davant la diferència de forces entre uns i altres, en detriment dels cassanencs, el comitè local de Cassà va optar per deixar destruir l'Església perquè hi havia un risc autèntic de produir-se una matança.

L'alcalde Dalmàs, en els dies previs, sabent el que ja estava passant en altres pobles, va fer tancar l'església i va aconseguir de la Generalitat de Catalunya un document declarant d'Interès Nacional pel seu valor artístic, la conservació de l'Altar Major. Davant

dels fanàtics i enverinats d'odi, només aconseguí que no calessin foc a l'església i a l'Altar Major que va fer desmuntar i endreçar en una habitació de la capella del Santíssim, però "amb la condició d'efectuar el saqueig a la resta de dependències de l'església que tots sabem i deplorem". Entre ells, els retaules barrocs de l'altar de la Mare de Déu del Roser i de l'altar de la Mare de Déu de les Sogues de valor artístic considerable. Les escales de l'església (foto superior) quedaren plenes d'imatges, quadres, mobiliari, ornaments eclesiàstics, ciris, bancs... Tot aquest material seria traslladat en carretes del Parigüelo fins als marges del camp de futbol en construcció per cremar-ho i evitar causar danys majors a les cases de l'entorn de l'església si es feia allà la foguera.

Els del comitè de Salt també van entrar a la Rectoria i van escampar al carrer tots els llibres i ornamentació religiosa per destruir-ho. En Dalmàs, aconsellat pel jutge municipal Ceferí Pla que li notificà que l'arxiu del jutjat s'havia cremat en una revolta de finals del segle XIX i que s'havien de refiar de la documentació de l'arxiu parroquial per a dates de naixements i defuncions, va ordenar a en Pep de ca la Martina: "agafa dos homes, aneu allà i recolliu-ho". I així va ser.

També van saquejar la capella de les Monges del Cor de Maria i l'edifici del col·legi dels Hermanos de les Escoles Cristianes. Desgraciadament, el retaule de l'Altar Major va acabar víctima de les flames a finals de l'any 1937 i no el 25 de juliol del 36 com havia quedat en la memòria dels cassanencs. El retaule que s'havia preservat va ser cremat finalment més d'un any després quan uns soldats acampats a l'interior del temple van utilitzar-lo per combustible. La brigada de soldats que es va instal·lar a l'església feia servir la capella de les Sogues com a cuina i la torre del campanar com a xemeneia i així ho demostren les parets socarrimades del seu interior. Es van salvar algunes peces originals del retaule de l'escultor Pau Costa acabat el 1708 com són les columnes salomòniques i les portes de Sant Pere i Sant Pau de la part baixa del retaule.

L'orgue es va salvar de tal actuació per la intervenció de l'alcalde que, malauradament, no va arribar a temps d'un viatge a València per poder salvar el retaule. Si no hagués estat per ell, l'orgue hauria fet la mateixa fi que el retaule.

Dolors Rubirola i Sitjas

La 'Causa General'

L'anomenada Causa General (AHN- caixa 1.434 - Ajuntament de Cassà de la Selva. Fiscal instructor: Luis Mazo Mendo) per dirimir les accions que van tenir lloc des del 18 de juliol de 1936 relata les versions dels fets que van donar algunes de les persones i col·lectius afectats per la revolta. Hi declaren el rector de Cassà, la directora del col·legi de les Monges i el del col·legi La Salle que en tots els casos no eren presents el dia dels fets i per tant es limiten a explicar la destrucció que van patir els llocs de culte religiós aquell mes de juliol sense concretar ni dates ni possibles autors.

També des del consistori es respon al que pregunta l'instructor de la Causa General que recorda que "No es van cometre assassinats a la localitat" i "No hi va haver acarnissaments ni crueltats", però inclou un paràgraf que diu: "No hi va haver assassinats en aquesta localitat, però se sap que Jaume Boadas Cristià, àlies Met Paleta, i Ramon Crous Cabarrocas van anar a Sant Andreu Salou, on el comitè d'aquella població els va lliurar un detingut. Se'l van endur en un automòbil facilitat pel Comitè Local de Transports i el van conduir en direcció a la Bisbal, per la carretera de Riudellots de la Selva (la de Santa Pellaia) cap a aquella població, assassinant-lo al terme municipal de Cruïlles".

Reclutament de quintes per a l'Exèrcit popular

A l'esmentada Causa General s'explica el cas d'alguns desertors en el reclutament per anar a la guerra: "Se sospita que una batuda efectuada per la policia roja pels boscos de Cruïlles, Sant Mateu de Montnegre i Sant Cebrià de Lledó va ser motivada per indicacions del Comitè Local, que sospitava fundadament que en aquells indrets hi havia diversos emboscats de la localitat.

Van començar fent comparèixer els familiars dels emboscats i desertors i, mitjançant amenaces, els exigien que declaressin on es trobaven els seus familiars que no s'havien presentat. Com que aquesta coacció no va donar resultat, van imposar multes que oscil·laven entre cinc mil i deu mil pessetes, segons la situació econòmica dels afectats. Com que tampoc així no van aconseguir descobrir-ne cap, segons la Causa General van detenir i traslladar a la presó de Girona els familiars més pròxims dels desertors i emboscats, sense tenir en compte si eren ancians, dones o malalts. Els testimonis recollits per Josep Maymí, al seu llibre de la biografia de Josep Dalmàs, recorden que en realitat els van retenir a Cassà mateix, a Can Vall-llobera. Segons la Causa General qui més es va distingir en aquestes coaccions i abusos, fou "l'alcalde i president del Comitè Roig de la localitat, Josep Dalmàs Martí".

